

УДК 330.341.1:338.43.01/.02

І. М. Червяков,
доцент ПВНЗ "Херсонський економічно-правовий інститут"

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО КООРДИНАЦІЇ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

I. Chervyakov,
Associate Professor of Private Higher Educational Institutions, "Kherson Economics and Law Institute"

BASIC APPROACHES TO THE COORDINATION AND EFFICIENCY OF REGIONAL POLICY

У статті перелічено основні ознаки адаптації української економіки до ринкових умов. Приведено структуру національних інноваційних систем, запропоновано плани, дотримання яких дозволить досягти гармонійності НІС, узгодженості і високого ступеня збалансованості інтересів. Зроблено висновок та визначено підходи до координації та підвищення ефективності регіональної політики.

The article lists the main features of the Ukrainian economy adapt to market conditions. Powered structure of national innovation systems, given plans, compliance with which would achieve harmony of national innovation systems, consistency and a high degree of balance of interests. The conclusion and the approaches to the coordination and efficiency of regional policy.

Ключові слова: технологічні зміни, інновації, національна інноваційна система, регіональний потенціал, технологічний уклад.

Key words: technological change, innovation, national innovation system, regional capacity, technological way.

ВСТУП

З появою індустріальних технологій прискорюється зростання відмінностей у соціально-економічному розвитку не тільки країн світу, а й регіонів у межах окремих країн. Щоб справитися з викликами часу і не допустити розпаду країни, влада проводить реформи, вводить додаткові державні функції, в тому числі регіональну політику [1].

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розробка теоретичних, методологічних та прикладних засад формування стратегії реструктуризації та реорганізації

регіональних промислових комплексів та механізмів її реалізації шляхом створення регіональних зон інноваційного розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичним і прикладним аспектам реструктуризації та реорганізації регіональних промислових комплексів присвячені розробки, представлені у наукових працях таких науковців, як В.М. Заболотного, А.М. Власової, Б.А. Жаліло, С.М. Козаченка та інших. Грунтовний доробок щодо сформування та використання нової системи функціонування промисловості в умовах нестабільного середовища та

економічного розвитку регіонального промислового комплексу в контексті забезпечення ефективності функціонування національної економіки здійснено вітчизняними науковцями: О.М. Алимовим, Б.М. Данилишиним, В.В. Микитенко, О.І. Тимченко, В.Ю. Худолей, А.І. Чухно, А.Г. Чернюк, О.С. Шнипко та іншими.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В Україні тричі в ХХ столітті змінилася форма державної влади і двічі змінилася модель економіки. Одна з основних причин цього явища — наявність значних регіональних відмінностей у соціально-економічному розвитку країни. Зміна влади супроводжувалася на початку ХХ століття територіальним розпадом Російської імперії, а в кінці цього ж століття розпався СРСР.

З перших років ринкових перетворень уряд надає фінансову допомогу регіонам на виконання державних функцій. Поступово був створений формалізований механізм формування бюджетів регіональних влад на принципах, притаманних державам зі змішаною формою власності. Прийняті податковий і бюджетний кодекси, що визначили джерела бюджетних доходів і напрями видатків влади різних рівнів. Проведена реформа міжбюджетних відносин, прийняті закони, розмежовані предмети спільного ведення між владою різного рівня. Законодавча основа підводиться під соціальну політику держави з надання послуг і допомоги різним верствам населення. Однак регіональні відмінності в соціально-економічному розвитку України практично не скорочуються. Відмінності у ВРП на душу населення між регіонами багаторазово перевищують відмінності, притаманні не тільки високорозвиненим країнам, а й тим, що розвиваються.

Проблема технологічних змін в економіці України під впливом НТП отримала висвітлення в багатьох фундаментальних роботах вітчизняних економістів. На наявність певної взаємозалежності між економічним зростанням, фактором НТП і характером інституційних змін в економіці вказує теорія довгострокового техніко-економічного розвитку, висунута С.Ю. Глазьевим. Ним детально досліджена проблема нерівномірної динаміки розвитку економіки західних країн, Російської імперії та СРСР. Він ввів поняття "технологічний уклад", підкреслюючи, тим самим, зв'язок технологій зі способами організації виробництва, з вимогами до факторів виробництва, з формами державної

участі в економіці та специфікою споживання. Найбільш характерні для різних країн ознаки зміни технологічних укладів названі "еталонною" траєкторією індустріального розвитку, а основна ознака, за якою розрізняються технологічні уклади — "ключовим фактором".

Перший технологічний уклад з'явився в Англії в другій половині XVIII ст. і поширився в найближчі до неї країни Європи. Далі з інтервалом близько 50 років йшла поява нових укладів. П'ятий технологічний уклад починає формуватися в розвинених країнах світу з середини другої половини ХХ століття на основі технологій, званих "високими". Ключовим фактором цього укладу є мікроелектроніка, яка обумовила появу персональних комп'ютерів та інших засобів накопичення, швидкого перетворення і передачі інформації [3].

П'ятий технологічний уклад змушує по-новому поглянути на фактор простору. У період індустріального розвитку економіка окремих країн, як правило, формувалася як замкнута виробнича система, яка поставляє на світовий ринок готовий товар.

З появою п'ятого укладу відбувається глобалізація світової економіки, тобто не тільки розширюється коло мобільних факторів виробництва, а й сам технологічний процес охоплює кілька країн. Економіка окремих країн стає все більш відкритою.

Спираючись на теорію техніко-економічного розвитку, можна простежити зміни в розвитку інфраструктури, в інституційному середовищі підприємництва, в режимах регулювання економіки державою, в формах, структурах і функціях організації державної влади. Поява нових технологічних укладів супроводжувалася розширенням державних функцій в економіці та суспільстві. Це підтверджує динаміка зростання державних витрат у ВВП розвинених країн.

У даний час можна спостерігати процес активного формування інноваційної інфраструктури, яка стає необхідною умовою формування конкурентних переваг країни у світовій економіці.

У даний час, у зв'язку з поглибленням глобальної кризи і масштабними структурними змінами, які відбуваються у світовій економіці, спостерігається значний прогрес у дослідженні особливостей і закономірностей технологічного розвитку економіки, довгохвильовій динаміці економічного розвитку і циклічності криз.

У області став широко використовуватися узагальнений структурний компонент — технологічний уклад, зі зміною і заміщенням якого часто пов'язуються глобальні структурні зрушення і передумови нинішньої кризи. При цьому випереджальне формування відтворювального контуру ядра новітнього 6-го технологічного укладу (ТУ) з масштабним промисловим освоєнням нанотехнологій багатьма дослідниками розглядається як нова опора зростання та модернізації економіки на сучасному етапі [2].

Зміна технологічних укладів в Україні протягом ХІХ—ХХ століть відбувалася з помітним часовим лагом по відношенню до еталонної траєкторії техніко-економічного розвитку високорозвинених країн. Найбільший ривок у розвитку промисловості стався в 1885—1913 рр. Обсяг промислового виробництва зріс майже в 5 разів, а темп зростання перевищував показники промислово розвинених країн Заходу. Перехід Російської імперії на індустріальний шлях розвитку супроводжувався не тільки зростанням соціальної диференціації суспільства, але і різким зростанням регіональних відмінностей у розвитку економіки. Напруженість у суспільстві була багаторазово посилена початком першої світової війни. У 1917 р. відбулася зміна як форми влади, так і моделі функціонування економіки.

З економічної точки зору, поєднуючи в певній мірі різні наукові підходи, впливаючим на сучасному етапі розвитку української економіки є саме п'ятий ТУ, який виступає носієм як компенсуючої, так і замісної функції. Він виконує компенсуючі функції, по відношенню до деяких елементів 6-го ТУ і заміщають — по відношенню до ряду елементів 4-го ТУ. Виходячи з даного положення, сформульована основна задача модернізації української економіки на даному етапі розвитку, що істотно полегшує формування адекватних інституційних механізмів та інструментів, які здатні забезпечити вхід в інноваційну діяльність, доступ до ресурсної бази і зв'язність елементів інноваційної системи.

Регіональний потенціал має значні резерви системи взаємин, що складаються між галузями і промисловим сектором, а також важливе їх значення для інноваційної модернізації вітчизняної економіки на основі масштабної абсорбції фундаментальних інновацій ядра 5-го ТУ. Намітилася тенденція зростання потреб промисловості у все більш високотехнологічної та інноваційної промислової продукції. Прогнозоване зростання

загальносвітового промислового виробництва зумовило необхідність забезпечення доступності ресурсів, розробки нових методів виробництва. Пріоритетного значення набули завдання зниження енергоємності виробництва, зростання обсягів і глибини переробки сировини, одержання високоякісних готових продуктів. Зросли потреби в енергозбереженні і підвищенні енергоефективності на всіх етапах — від виробництва до кінцевого споживання продукції. Посилилися стандарти та вимоги до екологічної та технічної безпеки промислових об'єктів [5].

Інновації в промисловості знаходять яскраво виражений інтернаціональний характер і глобальні тренди. Сучасна промислова сфера відкриває вікно можливостей для масштабного освоєння високих технологій: відбувається комп'ютеризація, інформатизація та інтелектуалізація систем з впровадженням передових інформаційно-комунікаційних технологій у видобуток, транспорт і переробку сировини, в сфери розподілу продукції, в диспетчерське управління виробництвом.

Зростаючі потреби регіональних промислових комплексів, підтримувані ефективною державною політикою формування попиту, можуть виступати чинником розвитку сполучених галузей промисловості на новій технологічній основі. Великомасштабні програмні завдання технічного переозброєння діючих і введення нових виробничих потужностей будуть мати найважливіше значення для активізації інноваційної діяльності в машинобудуванні, приладобудуванні, електротехнічній промисловості, верстатобудуванні, інструментальному виробництві, металургії та оборонній промисловості. Державна підтримка реалізації виробничих та інвестиційних програм компаній з орієнтацією на вітчизняну інноваційну продукцію дозволить здійснити формування ємних ринків передового обладнання, матеріалів і технологій широкої номенклатури, а також стимулювати технологічне оновлення промислового виробництва і формування електронно-індустріального комплексу.

Затвержені програми та стратегічні документи створюють деякі орієнтири для вітчизняних промислових підприємств, визначають яке обладнання, технології і техніка будуть затребувані в галузях економіки в середньостроковій і довгостроковій перспективі. Тим самим створюються реальні умови для підготовки підприємств до нових замовлень і розширення кооперації. У масштабах країни це означає

формування стійкого платоспроможного попиту на високотехнологічну та наукомістку продукцію вітчизняних промислових підприємств, збільшення глибини і обсягів переробки первинної сировини всередині країни, підвищення ефективності виробництва, розширення електронізації виробництва та інформатизації економіки [4].

Основні проблеми в реалізації такого підходу вирішуються в області вдосконалення діючої промислової політики із застосуванням системного підходу, що зумовлює необхідність застосування нової класифікації економічних систем, що базується на комплексній оцінці якостей систем, істотних для вирішення поставленого завдання — формування методологічних основ стратегічного плану модернізації системи взаємозв'язків галузей промисловості.

Для цих цілей можна використовувати концепцію "нової системності", і провести класифікацію економічних систем у залежності від їх поширення в просторі і в часі (об'єктні, середовищні, процесні та проектні системи).

Структуризація економічних систем у координатах "час — простір" має принципове значення. Національна інноваційна система може бути повною і здатною до сталого функціонування і розвитку в часі і просторі, якщо в ній присутні і взаємодіють представники всіх чотирьох видів систем: 1) об'єктні системи — юридичні та фізичні особи, організації, підприємства та їх групи; 2) процесні системи — послідовні й еволюційні зміни стану тих чи інших фіксованих середовищ або об'єктів; 3) середовищні системи — системи взаємодії економічних об'єктів і місце протікання інноваційних процесів; 4) проектні системи — відносно короточасні істотні зміни, що призводять до створення або нового стану об'єктів, середовищ і процесів.

У рамках промислової політики слід здійснювати підтримку всім чотирьом типам систем, регулюючи пропорції і встановлюючи паритет між елементами НІС. Необхідність ув'язування, структурування та систематизації основних напрямків такої політики вимагає розробки і послідовної реалізації довгострокової стратегії модернізації економіки як комплексу з чотирьох типів документів: стратегічного плану модернізації підприємств як об'єктів з урахуванням їх всебічних взаємозв'язків; стратегічного плану інтенсифікації процесів взаємодії підприємств; стратегічного плану побудови цілісного інституційного

середовища; стратегічного плану реалізації проектів модернізації. Ефективне поєднання викладених напрямів дозволяє досягти гармонійності НІС, узгодженості і високого ступеня збалансованості інтересів макро-, мезо-, мікро-, нанорівні [6].

Слід позначити важливість врахування просторового аспекту і регіональних особливостей вітчизняної економіки при виробленні механізмів модернізації.

У процесі адаптації української економіки до ринкових умов господарювання потрібно формувати інституційну модель управління регіонами, яка характеризується наступними основними ознаками:

1. Демонізація інституційної структури галузей регіону та лібералізація економічних відносин. У секторі спостерігається скорочення сфери державного регулювання і заміна витратних методів регулювання на ринкові механізми.

2. Відрізняються системою управління по галузях. Наприклад, інституційна структура управління електроенергетикою поєднує в собі елементи регульованого природно-монопольного і вільного конкурентного видів діяльності. Газове господарство характеризується вертикально-інтегрованою формою організації взаємодії господарюючих суб'єктів за домінуючої ролі держави. В системі нафтопродуктозабезпечення домінують великі приватні вертикально-інтегровані нафтові компанії, ринок характеризується досить розвиненим конкурентним середовищем.

3. Недостатньо розвинутою правовою базою регулювання діяльності підприємств. Правовий парадокс полягає в тому, що за чинним законодавством за забезпеченість ресурсами регіону і якісний розвиток промисловості відповідає територіальний орган влади, а виробництво продукції здійснюють компанії різних форм власності, в яких частка держави поступово знижується, і які, в першу чергу, захищають інтереси свого бізнесу.

4. Скороченням ролі адміністративно-галузевого управління та регулюючого впливу держави на основні напрямків розвитку галузей промисловості регіону. З поділом промисловості за видами бізнесу, порушено принцип адекватності управління.

У даний час посилилася політика переведення економіки на інноваційний шлях розвитку, уряд вводить форму державно-приватного партнерства для активізації діяльності технополісів, технопарків, бізнес-інкубаторів, формування регіональних економічних клас-

терів з гнучкою формою організації партнерства, здатних лідирувати в міжнародній конкуренції. Також в даний час органи влади регіонів регулюють економічний розвиток своїх територій, пристосовуючись до безперервного процесу реформ бюджетно-податкової системи, до адміністративної реформи (поділу спільних повноважень, принципів організації місцевого самоврядування та ін.). Найбільшу увагу регулюванню економіки приділяють влади регіонів, що володіють достатніми фінансовими і майновими ресурсами. Найменше приділяють увагу регулюванню і стимулюванню економіки влади регіонів, які отримують значні трансферти на підтримку бюджетів. Ці кошти переважно йдуть на вирішення соціальних проблем [9].

На практиці уряд зосередив основну свою увагу на реформуванні міжбюджетних відносин влади різного рівня. Зважаючи на це, визначальним у регіональній економічній політиці уряду став міжінституційний напрям.

Друге місце займає регіональний аспект галузевих політик. Третє і четверте можна відвести для традиційного і інтеграційного. П'яте — інноваційне — починає активно формуватися з 2006 р., після виходу на перший план проблеми підвищення конкурентоспроможності країни. Зауважимо, що в США і ЄС пріоритети в напрямках регіональної політики інші. Переважання регіонального аспекту в галузевих політиках США обумовлене дією принципу конкурентного федералізму. Переважання традиційного напрямку в регіональній політиці ЄС пояснюється наявністю глибоких традицій соціальної спрямованості політики країн, які входять в ЄС. Крім того, ЄС формується шляхом входження в Союз країн з різними рівнями соціально-економічного розвитку. Створення рівних умов підприємництва і життя для населення окремих територій потребує стимулювання підприємництва в проблемних регіонах. [8]

ВИСНОВОК

Таким чином, можна визначити підходи до координації та підвищення ефективності регіональної політики.

По-перше, необхідно підвищити координуючу роль уряду у регіональному розвитку країни. У попередні роки фінансова допомога регіонам була слабо пов'язана з довгостроковими завданнями розвитку країни. Інвестиційна привабливість регіонів досить низька, бюджети більшості регіонів дотаційні, а гро-

шові кошти населення нижче середнього по країні рівня. При величезних ресурсах і можливостях підприємництва явно не вистачає інвестиційних ресурсів. Вчені неодноразово звертали увагу уряду на необхідність збереження радянської практики розробки довгострокових і середньострокових документів, які розкривають перспективу регіонального розвитку країни.

Концепція спільного розвитку необхідна, щоб у довгостроковій і середньостроковій політиці влади регіонів знайшли відображення заходи, що підвищують мобільність факторів виробництва (в першу чергу розвиток транспортної інфраструктури) і стимулюючи міжрегіональну кооперацію підприємців сусідніх регіонів. Комплексна схема соціально-економічного розвитку регіону повинна розкривати просторовий аспект реалізації програми соціально-економічного розвитку регіону і служити основою при розробці владою місцевого самоврядування своїх довгострокових програм і планів розвитку [7].

По-друге, пропонується наступний підхід до формування механізму реалізації традиційного та інституційного напрямів регіональної економічної політики уряду.

Література:

1. Головатюк В.М. Проблеми поліпшення інноваційної сприятливості регіональних економік / В.М. Головатюк, В.П. Соловійов // Регіональна економіка. — 2009. — № 1. — С. 89—98.
2. Закон України "Про бюджетну систему" від 5.12.1990 р. № 512-ХІІ (із змінами за Законами вкл. від 18.05.2000 р. № 1746-ІІІ) // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 1. — С. 1.
3. Закон України Про списання та реструктуризацію податкової заборгованості платників податків підприємств тракторобудування та комбайнобудування" від 20.04.2000 р. № 1698-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 31. — С. 249.
4. Зимин И.А. Промышленные фирмы в современной рыночной экономике. — М.: АФПИ еженедельника "Экономика и жизнь", 1998. — 303 с.
5. Катастрофічні повені в Карпатському регіоні: причини виникнення і заходи щодо їх попередження. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=59718&cat_id=32888

6. Лобанов М.М. Трансформация отраслевой и территориальной структуры промышленности постсоциалистических стран Центрально-Восточной Европы: автореферат на соискание уч. ст. канд. географ. наук, 25.00.24 — экономическая, социальная, политическая и рекреационная география / М.М. Лобанов. — Москва. — 2010. — 26 с.

7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2007 році: Статистичний збірник. — К.: ДП Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2008. — 362 с.

8. Реструктуризація промисловості України у процесі посткризового відновлення: аналіт. доп. / О.В. Собкевич, А.І. Сухоруков, В.Г. Савенко, С.Л. Воробйов, [та ін.]; за заг. ред. Я. А. Жаліла. — К.: НІСД, 2011. — 112 с.

9. Червова Л.Г. Оценка потенциала сравнительной конкурентоспособности промышленности регионов Украины / Л.Г. Червова, Л.М. Кузьменко, М.В. Дубинина, С.Н. Кацура, В.И. Ляшенко // Проблемы экономики и управления. — 2006. — № 1. — С. 58—70.

References:

1. Holovatiuk, V.M. and Solovjov, V. P. (2009), "The problems of improving innovation favorability of regional economies", *Rehional'na ekonomika*, vol. 1, pp. 89—98.

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The law of Ukraine "On budget system", *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 1, p. 1.

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The law of Ukraine "On the write-off and restructuring of tax arrears of taxpayers enterprises tractor and combine harvester", *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 31, pp. 249.

4. Zymyn, Y.A. (1998), *Promyshlennye fyrmy v sovremennoj rynochnoj ekonomyke* [Industrial firms in the modern market economy], Naukova dumka, Moskva, Rossyia.

5. State Agency of Forest Resources of Ukraine (2008), "The catastrophic floods in the Carpathian region: causes and measures for their prevention", available at: http://dkg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=59718&cat_id=32888 (Accessed 10 Feb 2015).

6. Lobanov, M.M. (2010), *Transformatsiya otraslevoj y terrytoryal'noj struktury promyshlennosti postsotsyalystycheskykh stran Tsentral'no-Vostochnoj Evropy* [Transformation of sectoral and territorial structure of the industry post-socialist countries of East Central Europe], Naukova dumka, Moskva, Rossyia.

7. The State Statistics Committee Of Ukraine (2008), *Naukova ta innovatsijna diial'nist' v Ukraini u 2007 rotsi: Statystychnyj zbirnyk* [Scientific and innovation activity in Ukraine in 2007: Statistical], *Informatsijno-vydavnychyj tsentr Derzhkomstatu Ukrainy*, Kyiv, Ukraine.

8. Sobkevych, O. V. Sukhorukov, A. I. Savenko, V. H. Vorobjov, S. L. And Zhalila Ya. A. (2011), *Restrukturyzatsiia promyslovosti Ukrainy u protsesi postkryzovoho vidnovlennia* [The restructuring of Ukraine in the process of post-crisis recovery], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.

9. Chervova, L.H. Kuz'menko, L.M. Dubynyna, M.V. Katsura, S.N. and Liashenko, V.Y. (2006), "Capacity assessment of the comparative competitiveness of industry in the regions of Ukraine", *Problemy ekonomyky y upravleniya*, vol. 1, pp. 58—70.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2015 р.

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ", "ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНСЬКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА", "КОБЗАР", "ДІАДА", "ДОНБАС ДЕ-ЮРЕ", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"